

Ярослав Греб

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ В СИСТЕМІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Значну роль у формуванні бюджетної політики та організації бюджетного процесу відіграє міжбюджетне регулювання, завданням якого є перерозподіл фінансових ресурсів між різними бюджетами для забезпечення відповідності повноважень, що передбачені законодавчими актами, здійсненню відповідних бюджетів та фінансових ресурсів для їх виконання. Однією з форм реалізації цих принципів є використання міжбюджетних трансфертів [1].

Міжбюджетні трансферти представляють собою фінансові кошти, які передаються з одного бюджету до іншого безоплатно та безповоротно. Перелік таких трансфертів, які можуть бути враховані в державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено в статті 97 Бюджетного кодексу України.

Система міжбюджетних трансфертів включає три основних види:

- Дотації (базова та реверсна);
- Субвенції;
- Додаткові дотації.

За період 2020-2021 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися тенденцією до зростання з 471,5 млрд грн до 580,7 млрд грн або на 109,2 млрд грн [3]. У наступному 2022 році доходи місцевих бюджетів значно скоротилися і становили 555,1 млрд грн, скорочення показника склало 25,6 млрд грн, що обумовлено впливом російсько-української війни, а відтак скоротилися діяльність суб'єктів господарювання, значна територія України залишилася під окупацією, значна зовнішня і внутрішня міграція населення. Усе це призвело до скорочення різних видів надходжень до місцевих бюджетів держави.

У складі доходів місцевих бюджетів значну частку займають офіційні (міжбюджетні) трансферти. Питома вага цих трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів за аналізований період знаходиться в межах 24,7% (2022 рік) – 34,9% (2021 рік).

Міжбюджетні трансферти представлені різними видами дотацій і субвенцій, а також іншими видами трансфертів у вигляді грантів та надходжень в рамках допомоги від ЄС, міжнародних організацій та урядів інших країн. Співвідношення дотацій і субвенцій вказує на суттєву перевагу субвенцій над дотаціями. Так, дане співвідношення не має чіткої тенденції щодо зростання чи зменшення одних видів трансфертів над іншими. Зокрема, у 2020 році питома вага дотацій становила 14,5%, а її абсолютні значення склали 21,6 млрд грн, у 2021 році питома вага дотацій скоротилася до 11,2% при зростанні її абсолютних значень до 22,8 млрд грн, або на 1,2 млрд грн більше, ніж у попередньому році. У 2022 році частка дотацій зросла на 5% і становила 16,2% при скороченні її абсолютного показника

на 0,6 млрд грн у порівнянні з попереднім роком. Інші види трансфертів займають менше 0,1% усіх трансфертних платежів на протязі аналізованого періоду часу.

Особливістю надання міжбюджетних трансфертів є її різносторонній характер, який передбачає надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам у вигляді базової дотації та різних видів субвенцій [5]. А також передача коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету у вигляді реверсної дотації. Місцевими бюджетами у 2021 році з державного бюджету отримано 203,2 млрд грн коштів у вигляді базової дотації, додаткових дотації та різних субвенцій. У наступному 2022 році обсяг цих коштів уже склав 137 млрд грн, що менше, ніж у попередньому році на 66,2 млрд грн. У 2022 році обсяг базової дотації склав 16,3 млрд грн, а реверсна дотація склала 8,9 млрд грн.

Вагомим джерелом формування міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів в останні роки є субвенції. Основу субвенцій, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам становить освітня субвенція, частка якої у 2022 році становила 84,4% у складі субвенцій загалом, або 96,7 млрд грн. Зауважимо, що якщо у складі субвенцій загалом, наданих з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році їх кількість складала близько 50 спрямувань, то у 2022 році – профінансовано було лише до 10 субвенційних напрямів. Це пов'язано з обмеженістю фінансових ресурсів в умовах воєнного стану в Україні [6].

До інших вагомих субвенцій у 2022 році слід віднести субвенцію, яка надається для державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, сума якої становила 0,5 млрд грн, а також субвенція на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану у сумі 6,1 млрд грн.

Таким чином, субвенції, як безповоротне та безоплатне спрямування коштів за цільовим призначенням, входять до складу оперативного бюджетного регулювання соціально-економічними процесами у суспільстві. Тому напрями їх спрямування можуть щорічно змінюватися в залежності від поточної ситуації в країні, наявних або потенційних ризиків та багатьох інших факторів.

Проведений аналіз використання міжбюджетних трансфертів як інструменту бюджетного регулювання дозволив виокремити ряд пропозицій щодо їх удосконалення. Для успішної реалізації реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розширювати права місцевих органів влади, зміцнювати їх бюджетну самостійність та визначати відповідальність. Серед першочергових кроків на поточному етапі можуть бути:

– прийняття змін до законодавства України, спрямованих на децентралізацію влади та чітке визначення функцій місцевих громад. Питання оптимального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням є однією з ключових умов для підвищення ефективності функціонування бюджетної системи [2];

– визначення прав та повноважень органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, створених відповідно до законодавства та перспективного плану формування територій громад, є однією з ключових задач. Це передбачає розроблення моделі розподілу повноважень між різними рівнями

бюджетів (місцевий, субрегіональний, регіональний) на засадах субсидіарності та закріплення фінансових джерел відповідно до повноважень. Це вимагає чіткого визначення переліку власних та делегованих повноважень, а також їх законодавчого закріплення шляхом внесення змін Бюджетного кодексу України;

– розробка та затвердження державних соціальних стандартів також потребує удосконалення методики розрахунку вартості соціальних послуг для всіх галузей (освіти, охорони здоров'я тощо). Це дозволить визначати грошовий еквівалент наданої послуги та її склад. Затвердження соціальних стандартів сприятиме оптимізації кількості та структури бюджетних установ, а також підвищить ефективність планування та використання бюджетних коштів на всіх рівнях;

– забезпечення точності призначення соціальних пільг передбачає розробку та ухвалення ефективного механізму для адресного надання пільг і визначення їх фінансової оцінки;

– зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування потребує розробки змін до бюджетно-податкового законодавства для впровадження механізму зарахування до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, зареєстрованих у реєстрі великих платників податків, з власною юридичною реєстрацією та виробничими потужностями, які здійснюють свою діяльність на території області;

– підвищення ефективності міжбюджетних відносин передбачає удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку.

Сучасна система взаємодії між бюджетами різних рівнів виявляється неідеальною, що породжує проблеми бюджетної асиметрії, збільшення залежності місцевих бюджетів від фінансової підтримки центральних органів та інші виклики. У контексті воєнного стану актуальною стає проблема забезпечення справедливого балансу між національною безпекою, обороною і терміновими потребами мешканців територіальних громад. Таким чином, міжбюджетні відносини стають ключовим механізмом для досягнення такого балансу. В умовах воєнного часу економічний розвиток територіальних громад безпосередньо залежить від особливостей міжбюджетних відносин, які в першу чергу визначаються їхньою динамікою, складністю правового регулювання та великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

Недоліками сучасних міжбюджетних відносин є декілька аспектів: відсутність компенсації втрат доходів місцевих бюджетів, спричинених наданням державою податкових пільг, що призводить до неможливості реалізації запланованих видатків із місцевих бюджетів; відсутність оперативного механізму реагування на фактичні зміни в переліку територій, які перебувають під впливом воєнних дій, і, відповідно, неможливість швидкого відновлення реверсної дотації до Державного бюджету України; обмежена можливість використання залишків окремих трансфертів за їх призначенням.

Присутність субвенцій у складі міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів, спрямованих на відновлення інфраструктури, реалізацію інвестиційних проектів, а також надання податкових пільг, чітко свідчить про підтримку

подальшого економічного розвитку територіальних громад, незважаючи на воєнні дії на території країни та необхідність значних коштів для потреб Збройних Сил України і територіальної оборони.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17.
2. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів з 2021-2022 роки. Київ: 2023. URL: <https://hromady.org/vpliv-vijni-na-byudzheti-teritorialnix-gromad/>
3. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2020-2022 рр. URL: <http://treasury.gov.ua/>
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
5. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 363-370.
6. Сидор І. П., Трусова Н. В. Освітня субвенція в контексті регулювання міжбюджетних відносин в Україні. *Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: Монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 86-96.*